

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת האזינו כ"ח אלול תשע"ז,
ענינא דיומא.

גליון נושא:

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'תפילה בקברי צדיקים'

פנינים

תפילת המתים בראש השנה

בספר מעבר יבק (חלק שפתי רננות פרק כד) מביא שנהגו ללכת לקברי צדיקים בערב ראש השנה, כי כתוב בזוהר (תרומה קמב.) שאז משוטטות נפשות המתים בעולם, ומתפללות על דין החיים, ובמוצאי ראש השנה משוטטים שוב, לדעת מה נגזר על בני האדם, ולפעמים מודיעים להם בחלום מה היה דינם, לעורר את ליבם לבקש רחמים.

בגמ' (ברכות דף יח:) מסופר מעשה על חסיד שהיה לן בבית הקברות ושמע רוחות מספרות וגילו לו עתידות. וכתב בבית יוסף (יו"ד סימן קעט ד"ה ודורש אל המתים) דהרא"ם סובר שהחסיד היה דורש אל רוחו של המת ומותר. ונחלק עליו הבית יוסף שגם לרוחו של מת אסור לדרוש, ועיין שם איך פירש את הגמ'. ועיין במהרש"א שמעשה זה אירע בליל ראש השנה, אז הרוחות יודעות מה נגזר בשמים.

והוסיף המהרש"א שיש לאדם נפש רוח נשמה (נר"ן), ובמיתתו הנשמה - עולה למעלה צרורה תחת כסא הכבוד (וזה הפירוש מה שכותבים על המתים ת.נ.צ.ב.ה.), הנפש - נשארת למטה בקבר ביחד עם הגוף, הרוח - פעמים עולה למעלה ופעמים נמצאת בקבר. ❖

ימים נוראים

ערב ראש השנה: בדיני ערב ראש השנה; כותב הרמ"א (סוף סימן תקפ"א) בשם הכל בו "ויש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות".

וכתוב בדרשות מהר"ל (הלכות תעניות) בערב ראש השנה נוהגים לבקר בבית הקברות ולהשתטח על קברי צדיקים. משום שהתפילה מתקבלת לרצון, במקום מנוחת צדיקים שוכני עפר, לפי שיש שם קדושה וטהרה, ויכוון בתפילתו לעורר את זכות הצדיקים שיהיו מליצי יושר בעבורינו ביום הדין.

ערב יום הכיפורים: גם בדיני ערב יום כיפור כותב הרמ"א (סימן תר"ה) – "ויש מקומות שנוהגין לילך על הקברות ולהרבות בצדקה, והכל מנהג יפה".

מאיך כתבו בספר יפה ללב (חלק ב' סימן תר"ה ס"ק ג') ובכף החיים (שם ס"ק לא) כי אין לבקר בבית העלמין בערב יום הכיפורים, לפי שערב יום הכיפורים הוא כעין יום טוב, וביום טוב אין מבקרים בבית העלמין.

1. סדר התפילה על הקברים

מנהג מקובל מדורי דורות בכל תפוצות ישראל להתפלל על קברי צדיקים, לישועות לכלל ולפרט.

ויש לברר מהו המקור למנהג נפוץ זה, ומהי הדרך הנכונה לנהוג בבואנו להשתטח על קברות הצדיקים, לבל יהיה בכך משום סתירה ח"ו לייחודו המוחלט של הקב"ה שרק אליו ראוי לעבוד ולהתפלל.

2. היכן מצינו בקשה למתים

מקורות רבים: בדברי חז"ל נמצא מקורות רבים

למנהג ההשתטחות על קברי צדיקים, והתועלת המרובה שיש לחיים מהשתדלותם של המתים עבורם. ואף היו תנאים ואמוראים שדיברו אל המתים וביקשו את עזרתם להיושע מצרותיהם ומצוקתם.

רחל אמנו: בדין ודברים שהיה בין יעקב אבינו ליוסף בנו, אודות קבורת רחל אמו, הובא בפסיקתא, משמע שהקב"ה בעצמו לימד את סדר התפילה על ציון הקבר. וכן בגמ' בסוטה מובא, כי

בספר אגרא דחדוותא להג"ר מרדכי גרוס שליט"א (עמוד סו) כתב שההשתטחות על קברי צדיקים סגולה נפלאה, כי לפעמים זוכה שנדבק בו ניצוץ נשמת הצדיק, ונוסף לו כח בתורה ויראה ומעשים טובים, ובלבד שיהיה גופו מוכן לכך.

כך יש סכנה עצומה להשתטח על קברי רשעים, כמו שכתב רבי חיים ויטאל בשער היחודים פרק ד'.

בספר שבחי האר"י מובאת עדות, שפעם אחת מסר האר"י למהר"ו, יחוד אחד להשתטח על קבר אביי ורבא, וכשהלך ישב על תל אחד, וחזר על היחוד, ואז הלך לשם, ואמר את היחוד, וכשחזר שמח איתו האר"י שמחה יתירה, ושאלו המהר"ו מה יום מיומים, וענה שזה היה לכבוד בניהו בן יהוידע שבא איתו, והיה זה פלא כי זה היה יחוד לאביי ורבא ולא לבניהו, ואחר ג' חודשים הלכו לשם, ובאמצע הדרך אמר האר"י שרואה שכאן קבור בניהו ואין על קברו שום ציון והיכר, ואמר המהר"ו שכשהלך לקבר אביי ורבא ישב כאן ואמר את היחוד, והתברר שזה נגע אל שורש נשמתו, ונדבק בו מנשמתו, והועילו בתורה ומעשים טובים וביראה וחכמה. ❖

כלב בן יפונה התפלל על קברי האבות במערת המכפלה, ואמר להם 'אבותי, בקשו עלי רחמים, שאנצל מעצת מרגלים'. ובזהר חדש מסופר על אשת עובדיהו הנביא שבאה לקברו וצעקה 'רא אלקים כך, וכך עושים ליתומך', ונגלה אליה, ושלח אותה לאלישע, לבקש ממנו עצה. וירמיה הנביא בשעת החורבן, הלך לקברי האבות, וביקש מהם 'דובבו בקול תחנונים, פני שוכן מעונים'. (ילקוט שמעוני איכה רמז תתקצו).

מבואר בגמ' בתענית (טז.) ובירושלמי (תענית פ"ב ה"א), ונפסק ברמב"ם (תעניות פ"ד הי"ז) ובשו"ע (או"ח סימן תקעט סעיף ג), כי בתענית על עצירת גשמים, הולכים ל'בית הקברות', מטעם ש'הרי אנו חשובין לפניך כמתים' שאם לא יחזרו בתשובה, כולם ימותו. ו'כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים'.

נפקא מינה, האם מותר ללכת ל'בית קברות' של נכרים: לפי הטעם הראשון, אפשר ללכת, כדי להיזכר ביום המוות, ולשוב בתשובה. אך לפי הטעם השני, בוודאי שאין לבקש את עזרתם או את זכותם של הנכרים עבור יהודים, כמבואר במשנ"ב (סימן תקעט ס"ק יד) שמכיון שמעמידים שם את גילוליהם, בוודאי שאין להתפלל שם.

הני מצערו לי: בגמ' שם (כג:) מסופר על בנו של רבי יונה, רב מני, אל קבר אביו, וסיפר לו, כי אנשי בית הנשיא היו מצערים אותו ואמר לו, 'אבא, אבא, הני מצערו לי'.

הגמ' בבבא מציעא מספרת, על אחד האמוראים שהסתכל על הקתדרא של רב חייא, ומיד יצאו שתי ניצוצות אש, שפגעו בעיניו, ולמחרת הלך לקברו של רב חייא, ואמר 'מתנייתא דמר קא מתנינא' (אני לומד את תורתך), והועילה תפילתו ונתרפא.

הב"ח בסוטה (יד.) הביא מאמר חז"ל, בענין מה שנעלם קברו של משה רבינו, כי ידע הקב"ה, שבית המקדש יחרב, ובני ישראל יגלו, ואם יבואו לשם, יתחנונו למשה ויאמרו לו, עמוד בתפילה בעדנו, ויבטל את הגזרה'.

3. שיטות הפוסקים

כפירה ודרישה אל המתים: ויש לשאול שתי שאלות עיקריות: א. מדוע אין זה סותר, את אחד מעיקרי האמונה, 'שהבורא יתברך שמו, הוא יחיד, ואין יחידות כמוהו, בשום פנים, והוא לבדו אלוקינו, היה הוה ויהיה', שהרי כאשר פונים אל הצדיק כביכול עושים אותו 'אמצעי' ומתווך, בינינו לבין הבורא. וכפי שכתב הרמב"ם בי"ג עיקרי האמונה, 'ואין עושין כן למה שלמטה ממנו במציאות, מן המלאכים, והכוכבים, והגלגלים, והיסודות, וכל מה שהורכב מהן, ואין עושין אותם אמצעים להגיע בהם אלינו' וזה היסוד הוא האזהרה על עבודה זרה'. ב. מדוע בתפילה לצדיקים שכבר נפטרו, אין איסור 'ודרש אל המתים'.

רק במקרים מיוחדים: לדעת הב"ח בשם מוהר"ר חיים פלטיאל (תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג), אין ללכת ל'בית קברות' לתפילה, מלבד אנשים מסויימים בעלי דרגה רוחנית, היודעים לעשות זאת באופן המועיל והנכון, או במקרים מיוחדים, כגון בקשת מחילה. ובמקרים רבים אין שום תועלת בעליה לקבר, ואדרבה, יתכן שיש בכך חשש איסור 'דורש אל המתים'.

המקום גורם: אמנם ביאר בתוך דבריו, ביחס לכלב בן יפונה, מה שהלך לקברי האבות, היה כדי לזכות ב'סגולת קדושת המקום' שבו נטמנו 'עצמותיו הטהורות' של הצדיק להתפלל שם, כי 'המקום גורם'.

וכך מפורש בדברי הר"ן בדרשותיו, שכתב על פי דברי הרמב"ן, שעל ידי הצדיקים, ירד השפע לכל הדור, וגם אחרי מותם, השפע נמצא בקבריהם, כי עצמותיהם שהיו פְּלִים, להורדת השפע האלוקי, עדיין נשאר בהם המעלה והכבוד, ולכן ראוי להשתטח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם, כי התפילה במקום ההוא רצויה יותר'.

התפילה מתקבלת: וכן מבואר בדברי המהר"ל, שביאר שהולכים לבית הקברות בתעניות, כי שם נמצאים הצדיקים, 'ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור, והתפילה נתקבלה ביותר על אדמת קדש'.

בזכות הצדיקים: אבל הוא מזהיר, שהמתפלל בקברי הצדיקים, 'אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השי"ת שייתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר ת.נ.צ.ב.ה.'. וגם הב"ח חלק על מסקנת הר"ח פלטיאל, ומסקנתו כדברי המהר"ל, להתיר להתפלל בבית הקברות להקב"ה, בזכות הצדיקים הטמונים שם.

ואכן השו"ע והרמ"א הביאו את המנהג, ללכת לבית הקברות להתפלל, בהלכות ראש השנה, בהלכות יום הכיפורים, בהלכות תעניות, ובהלכות תשעה באב. ונחלקו הפוסקים מהו נוסח התפילה שם, ואל מי צריך לשים מגמתו.

על פי דברי המהר"ל והב"ח, פסק החיי אדם שצריך להזהר מאד, שלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש מהמתים, 'שקרוב הדבר שיהיה בכלל וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים'. אלא יתפלל לקב"ה, שיעשה חסד, בזכות הצדיקים המתים'.

וכן מתבאר בדברי המשנה ברורה (סימן תקפא ס"ק כז) ש'בית הקברות' הוא מקום מנוחת הצדיקים, והתפילה מתקבלת שם יותר. 'אך לא ישים מגמתו אל המתים, אלא יבקש מהשי"ת, שיתן עליו רחמים, בזכות הצדיקים שוכני עפר'.

מאיך הפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק ט"ז) מצדיק את המנהג מדורי דורות, להתפלל על קברי אבות וקברי צדיקים, ולבקש מהם שיעוררו רחמים, וימליצו טוב על החיים. וכך מבואר במשנ"ב (סימן תקעט ס"ק יד) בשם המגן אברהם שהולכים לבית הקברות בתענית 'כדי שיבקשו עלינו רחמים'. וכן נראה מנוסח התפילות הנאמרות במערת המכפלה ובקברו של רבי שמעון בר יוחאי שאנו מבקשים מהצדיקים לחלות פני א-ל בעדינו. וכן נקט ר"י בר יקר, רבו של רש"י, שכתב להתפלל בבית קברות תפילה להקב"ה, ואחר כך יאמר למתים, 'התפללו לפניו שיקבל תפילותינו'.

מנהג ישראל בשעת ההלויה, לבקש בשעת ההספד - שהנפטר הדגול יהיה 'מליץ יושר' עבור בני משפחתו, ועבור תלמידיו קרוביו וידידיו.

4. וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים

המהר"ם ש"ק דן בשאלות אלו, וביאר שלושה הסברים, מדוע אין איסור 'וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים': א. כיון שדורש מן הרוח והנשמה. ב. כיון שהצדיקים נקראים 'חיים' בשל נשמותיהם. ג. כי לא מבקשים מהצדיקים, אלא מהקב"ה, אשר מקבל את התפילה בזכותם.

וגם אין חשש, של פניה להקב"ה דרך 'אמצעי', משום שאנו לא פונים כלל לצדיק, ואפילו לא כדי שימליץ טוב בעדנו, ואין אנו נותנים לו שום שלטון ושררה, אלא פונים רק לקב"ה, ואגב זה אנו 'מודיעים' את צערנו לצדיק, ועל ידי כך מתגלגלת לנו הישועה, כדי למנוע מן הצדיק צער.

גם האדמו"ר ממונקאטש, בספרו שו"ת מנחת אלעזר, דן מדוע אין שמץ איסור 'וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים' כשמבקשים מהצדיקים, שיתפללו עלינו, כי בסוגיא בסנהדרין נתבאר, שהאיסור הוא רק אם 'צם

בספר **תשובות והנהגות** (חלק א סימן קכא) דן מדוע מותר לומר תהלים או פסוקים על החולה, ואינו נקרא 'מתרפא בדברי תורה', שאסר הרמב"ם (ע"ז י"א י"ב), ואמנם מותר לבריא לומר תהלים, להגן עליו מצרות, אבל אם מתכוין להתרפאות וכדומה, אסור והוא 'כופר בתורה'.

ותירץ, שבחולה מסוכן מותר, משום פיקוח נפש, כמבואר בשו"ע (יו"ד קע"ט ח'), אבל חולה שאינו מסוכן, ההיתר הוא על פי החינוך (מצוה תקי"ב) והתורת חיים בשבועות, שכשמכוין שבזכות ההתעוררות, שמתחזק לירא ולסמוך על הקב"ה יתרפא החולה, מותר.

ולדעת הרמב"ם שמשמע שאוסר גם באופן הזה, לכאורה נכון להשמיט מהתחינה 'בזכות פסוקי תהלים תיבותיהם ואותיותיהם', כי משמע זכות התהלים עצמם, ולומר במקום זה 'זיעמוד לנו זכות תחנונינו, באמירת פסוקי תהלים, בזכות תיבותיהם ואותיותיהם ונקודותיהם'. ❖

וישן בבית הקברות, כדי שתשרה עליו רוח טובה, וזה אינו שייך בנדון של תפילה על קברי צדיקים. והוסיף שם, שאין חשש יצירת מתווך, כי כשם שמותר לבקש מצדיק חי שיתפלל עלינו, כך מותר לבקש מצדיקים שבמותם נקראים חיים שיתפללו עלינו.

וכן כתב בספר **גשר החיים**, והביא שכך כתוב בזוהר, שהצדיק במותו נקרא חי, ולכן מותר לבקש ממנו שימליץ בעד תפילותינו, ויוסיף גם הוא התפילה להקב"ה. ועיין בכף החיים סימן תקפה ס"ק זה שהביא את המחלוקת האם מבקשים למתים או לא.

5. הלכות ומנהגים בקברי צדיקים

בענין תפילה ולימוד ליד קבר הצדיק, בשו"ע (או"ח ע"א ז') נפסק, כי אסור לקרוא קריאת שמע בבית קברות, אבל הביאו הפוסקים, שמותר לומר דברי תורה שהם לכבודו של מת. ובפרט המבקשים מהצדיקים שיתפללו על החיים מותר, כי זהו כבודם. ובקברי רבי מאיר בעל הנס ורבי שמעון בר יוחאי, שהקבר נמצא ברשות העומדת בפני עצמה, מותר. ואמנם מסופר על רבי שמואל סלנט שביקר בקבר רחל, וכשרצה להתפלל מנחה יצא לפרוודור שמחוץ לאהל.

בענין הקפת הקבר עיין במשנ"ב (סימן תקפט ס"ק כז). בענין הנחת קוויטלאך על קברי צדיקים, עיין בשו"ת **מנחת יצחק** (חלק ח' סימן ג') שכתב מקור לכך. בענין הנחת יד על הקבר, עיין בברכי יוסף (או"ח רכ"ד ס"ק ז') שישים את יד שמאלו על הקבר. בענין נשיקה לקבר, עיין בספר **כתם פז לרבי שמעון בר לביא מחבר הפיוט 'בר יוחאי'**.

בענין הדלקת נרות ונתינת צדקה ליד הקבר, עיין בספר **אלף המגן** שזה זכות גדולה להשתטח על קברי צדיקים, ובפרט בערב ראש השנה וערב ראש חודש וט"ו בחודש שכתוב בשם האריז"ל שרוח המת מגיעה אז לקבר, ועל ידי כך זוכים לתשובה והצלה מהצרות, וקודם התפילה על הקבר יתן צדקה, וידליק נר לעילוי נשמת הצדיק הקבור שם.

בענין לשים אבנים על הקבר, כתב הבאר היטב, שהטעם לכך משום כבוד המת, להראות שבאו לבקר על קברו, ומטעם זה, גם נוהגים לתלוש עשבים מסביב לקבר, כדי שיראה שפוקדים את קברו. וכן ידוע שנוהגים להזכיר שמועה מהצדיק ליד קברו כמו בגמ' בבבא מציעא, על האמורא שאמר על קברו של רב חייא, 'מתניתא דמר קא מתנינא'. בענין יציאה מארץ ישראל לקברי צדיקים בחו"ל עיין שדי חמד שדן בזה.

עוד מבואר בדברי הבאר היטב והמשנה ברורה מדברי האריז"ל ש'אין לילך על קבר אחד, שתי פעמים ביום אחד'. ולכאורה גם כשבא להתפלל שם. ואם יש שם מקום תפילה קבוע, מותר.

ובספר **אלף המגן** (ס"ק קי"ג) כתב בשם ספרים ישנים שהמבקש רחמים במקום הנפטר מעורר נפשו להרבות תחינות למעלה עבורו, כפי שכתב בשו"ת מהר"ם שיק (סימן רצ"ג) שהמתים יודעים מה שנעשה, ומצטערים בצערו.

בספר הזוהר (פרשת שמות דף טז. טז:), מסופר, שאמר מת אחד לר' יהודה בר שלום, שבלי התפילות של המתים, לא היה לחיים קיום בעולם אפילו חצי יום.

וכתב הכף החיים בשם מהר"ש שלפני שהולך משם, יאמר 'יהי רצון שתהא מנוחת פלוני פה בכבוד, וזכותו יעמוד לי'.

6. מעשה נורא

מסופר בספר **כתר ראש** (מאמרים ומעשיות שונים אות ט"ז), איש תם וישר חשוך בנים, ביקש להגר"ח מוואליזין זצ"ל שילמד משניות לעילוי נשמתו. כשגמר סדר זרעים הלך על קברו ואמר לו, למדתי לעילוי נשמתך סדר זרעים, אנא תתראה לי בחלום. וכך היה שנראה לו בחלום ושאלו ג' שאלות, ומפורט שם מה השיב לו עליהם.

בספר **תולדות אליהו** (עמוד 43) מסופר כאשר הגר"ר אליהו מקאליש זצ"ל פגש את המקובל האלקי רבי אברהם שמחה זצ"ל מאמסטיסלאוו אחיין של הגר"ר חיים מוואליזין זצ"ל, ביקש ללמדו סודות ורזין אשר רק לו ידועים; 1. קמיע בדוק ומנוסה למניעת הפלות. 2. סדר השטתחות. 3. חשבון הקץ של הגר"א מוילנא.

ויסרב רבי אליהו ללמוד כל אלה; ויען ויאמר, קמיעות לא אובה כי אין חפצי להיות מבעלי שמות. השתטחות לא ארצה, מטעם כי אולי אם אדענה אעשנה. והקץ לדעת הגר"א, שמא אינו מכוון לאמת, שאפילו רבי עקיבא וחבריו מנו וטעו.

סיכום הגיליון:

7. דינים העולים

מותר לילך לבית הקברות ולהתפלל שם, וכך המנהג בערב ראש השנה ובתעניות. לעניין ערב יוה"כ יש אומרים שהמנהג ללכת על הקברות ויש אוסרים כי זה כמו יו"ט.

יש אומרים שלא ישים מגמתו למתים, אלא יתפלל לה' שירחם עליו בזכות הצדיקים. מאידך יש אומרים וכן מנהג העולם מדורי דורות, להתפלל על קברי צדיקים ולבקש מהם שימליצו טוב בעדינו.

הרוצה להחמיר על עצמו, יכוון שרק משתף את הצדיק בצערו ולא מבקש ממנו.

יש לדון, מדוע אמירת תהלים אינו בכלל מתרפא בדברי תורה. בבריא משום שאינו מתכון להתרפא בדברי תורה. בחולה מסוכן מותר משום פיקוח נפש. בחולה שאינו מסוכן מותר כי מתכון בזכות ההתעוררות והבטחון בקב"ה.

לדעת הרמב"ם נכון להשמיט מהתחינה שאחר אמירת תהלים 'בזכות פסוקי תהלים תיבותיהם ואותיותיהם', אלא יאמר 'ויעמוד לנו זכות תחנונינו, באמירת פסוקי תהלים, בזכות תיבותיהם ואותיותיהם ונקודותיהם'.

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

לעילוי נשמת

מרן המשגיח הגה"צ רבי אליעזר גינזבורג זצ"ל
בן הגה"צ רבי ראובן יהושע זצ"ל
נלב"ע י"ח אלול תשע"ז
ת.נ.צ.ב.ה.

הנושא לשבוע הבא;

בקשות מהמלאכים – עניינא דיומא

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הופעת הגיליון

לרפואת האברך

המופלג בתורה ויראת שמים רבי ברוך אריה לייב בן הדסה שליט"א

בתושחי'

